

ТОНКОЩІ СЛОВОВЖИВАННЯ

ІСНУЄ – це хтось живе чи щось є?

Нині спостерігаємо дедалі ширше поєднання дієслів *існувати/не існувати* з назвами конкретних предметів та абстрактних понять зі значенням наявності/відсутності чогось, пор.: *Існує домовленість; Існує думка; Існує загроза; Існують проблеми в книговиданні; Існують різні прийоми спілкування лікаря з пацієнтом; Таких ліків не існує* тощо. А чи можна так уживати? Тлумачний словник української мови подає двоє значень дієслова *існувати*: 1. Бути в дійсності; бути. 2. Бути живим, жити (СУМ, т. IV, с. 49). Якщо спиратися на це тлумачення, то можна. Проте значення буття, наявності чи відсутності чогось виразніше передають форми *є/немає* або їхні синоніми (**Є** дуже дорогі ліки; **Немає** дешевих ліків; **Є** фінансово-економічна криза; **Немає** фінансово-економічної кризи), а зі значенням «жити/не жити, бути живим/не бути живим» логічніше сприймаємо дієслова *існувати/не існувати* (**Існують** люди; **Існують** комахи). Тому згадані вживання з дієсловами *існувати/не існувати* в українській мові органічніше звучатимуть так: **Є** домовленість (**Досягнуто** домовленості); **Є** думка (**Відома** думка); **Є** загроза (**Наявна** загроза); **Є** проблеми в книговиданні (**Маємо** проблеми в книговиданні); **Є** різні прийоми спілкування лікаря з пацієнтом (**Використовують** різні прийоми спілкування лікаря з пацієнтом); **Таких ліків немає**.

Отже, дієслова *існувати/не існувати* логічно вживати тоді, коли йдеться про життя істот (людей, диких і свійських тварин, птахів, риб, комах тощо), а не про наявність/відсутність конкретних предметів чи абстрактних понять.

РОЗРАХОВАНИЙ – це не **ПРИЗНАЧЕНИЙ**, **АДРЕСОВАНИЙ** комузь

В анотаціях монографій, посібників, словників читаємо: *Розрахована на викладачів і студентів-філологів, а також на широке коло читачів; Розрахований на учнів і студентів навчальних закладів усіх рівнів, працівників радіо, газет, телебачення, журналістів; Розраховано на науковців, викладачів, студентів, учнів; Словник розраховано на широке коло користувачів: викладачів і студентів вищих та середніх навчальних закладів, учителів та учнів шкіл.* У цих анотаціях слова *розрахована, розрахований, розраховано* визначають тих, кому призначені, адресовані посібники, монографії, словники, хто може ними скористатися. Тут їх ужито подібно до російських *рассчитана, рассчитанный (рассчитан), рассчитано*. Проте в українській мові це значення не властиве дієслову *розрахувати* й утвореним від нього дієприкметникам *розрахований, розрахована, розраховане* та формі *розраховано* (див. СУМ, т. VIII, с. 787–788). Його виражають дієслова *призначити* та *адресувати* й утворені від них дієприкметники *призначена, призначений, призначене, адресована, адресований, адресоване*, а також форми *призначено, адресовано*, напр.: **Призначений** для мовознавців, викладачів і студентів філологічних факультетів, учителів; **Монографія адресована** широкому колу лінгвістів – науковим працівникам, викладачам, аспірантам, магістрантам, студентам старших курсів. В анотаціях давніших видань зрідка використовували дієслова *призначається, адресується*, пор.: *Підручник призначається для студентів філологічних*

спеціальностей університетів та педагогічних інститутів; Адресується широкій читацькій аудиторії.

Отже, в анотаціях замість *розрахована, розрахований, розраховане, розраховано* потрібно вживати **призначена, призначений, призначене, призначено, адресована, адресований, адресоване, адресовано** або й зовсім опускати ці слова, що нерідко спостерігаємо в сучасних виданнях, пор.: *Посібник призначений для викладачів, студентів, учителів, а також тих, хто працює з українським словом і Для викладачів, студентів, учителів, а також тих, хто працює з українським словом; Адресована науковцям-мовознавцям, викладачам, аспірантам, студентам і Для науковців-мовознавців, викладачів, аспірантів, студентів.*

ЩО ЗАМІСТЬ КНИЖНОГО У (В) ТОМУ (ТІМ) ЧИСЛІ?

Для виокремлення когось або чогось із сукупності, цілого багато хто вживає похідний сполучник *у (в) тому (тім) числі* переважно з підсилювальною часткою *і* або *й*, напр.: *...створяться односкладні підрядні речення способу дії різного ступеня поширеності, у тому числі й такі, що не можуть функціонувати як синонімічні паралелі до простих речень з орудним порівняння (Л. Кадомцева); ...уся лицарська культура, в тому числі і козацька, базується на релігійності (О. Забужко); До медичних закладів із скаргами на стан здоров'я звернулося 152 особи, у тому числі 27 дітей (3 газ.).* Для широкого використання цього сполучника, навіть у книжному вжитку, немає підстав. У його складі маємо іменник *число* зі значенням «сукупність, група яких-небудь осіб, предметів» (СУМ, т. XI, с. 330), що є для нього периферійним (у словниковій статті воно четверте серед поданих п'ятьох). Із цим значенням *число* вживається здебільшого перед указівним займенником *тих*, де воно просто «порожнє», зайве, через що його опускають, пор.: *Такий папір теж вважають недійсним, хоча його «автор» і зарахований до числа тих, хто взяв участь у виборах (3 газ.) і Такий папір теж вважають недійсним, хоча його «автор» і зарахований до тих, хто взяв участь у виборах.* Саме тому замість книжного похідного сполучника *у (в) тому (тім) числі* для приєднання члена речення, що є частиною попередньої названої сукупності чи визначеного цілого, рекомендуємо ширше вживати залежно від контексту сполучник **зокрема**, прийменниково-відмінкову форму **серед них**, частку **навіть**, прислівник **також** та інші сполуки з підсилювальною часткою *і* або *й*, пор. одноманітні зразки речень з газет і їхні врізноманітнені варіанти: *На Волині стихія завдала великих збитків господарству, в тому числі й лісовому і На Волині стихія завдала великих збитків господарству, зокрема й лісовому; За останню добу в Києві госпіталізовано 37 осіб, в тому числі четверо дітей з підозрою на кір і За останню добу в Києві госпіталізовано 37 осіб, серед них четверо дітей з підозрою на кір; Жінка здатна бути лідером у всіх сферах, у тому числі й у політиці і Жінка здатна бути лідером у всіх сферах, навіть у політиці; З еліти, в тому числі політичної, потрібно зробити державних мужів і З еліти, також і політичної, потрібно зробити державних мужів.*

Катерина ГОРОДЕНСЬКА,
доктор філологічних наук,
Інститут української мови НАН України